

Med önskan om en riktigt god jul!

De mycket viktiga uppropen den senaste tiden mot sexuella övergrepp och kränkningar har knappast undgått någon. Många berättelser från utsatta har presenterats under hashtags som #metoo och #akademikerupproret. Arkeologer har lyft fram sina berättelser under #utgrävningpågår vilket har publicerats bland annat i DN. Vi i Samfundet tycker förstås att det här är ett mycket viktigt avstamp och tar uppropen på stort allvar. I det här numret av Gjallarhornet ger Samfundet sin kommentar till uppropen.

Utöver detta kan ni läsa om det arkeologicafé som hölls i Dalby utanför Lund, där resultaten från den utgrävning som gjordes i Dalby Söderskog i höstas presenterades. Ni kan också läsa om ryssugnar i Stockholms skärgård. Utlysningar an Rosa och Valter Tengborgs och Svenska Fornminnesföreningens stipendier finns också att finna i det här numret.

Med årets sista nummer av Gjallarhornet vill styrelsen passa på att önska en riktigt god och vilsam jul och ett gott nytt år!

Anna Tornberg

Svenska Arkeologiska Samfundet stödjer #utgrävningpågår, #akademikerupproppet och #metoo

Svenska Arkeologiska Samfundet har naturligtvis noga följt den senare tidens avslöjanden och diskussioner kring sexuella trakasserier inom samhället i allmänhet och arkeologin i synnerhet. Att läsa vittnesmålen från akademiker och arkeologer i olika sammanhang är djupt beklämmande men det är också stärkande, för det är otroligt viktigt att allt detta kommer upp till ytan ordentligt och att de som utsatts nu vågar tala ut. Detta gäller oavsett om vittnesmålen berör mångårig förföljelse och grova övergrepp eller subtilt förminsande och åsidosättande pga. kön genom maktfullkomlighet och härskartekniker. Mängden av vittnesmål visar, utöver de individuella upprörande situationerna, att problemet är strukturellt. I vår roll som samlande organisation för Sveriges arkeologer måste vi därför bemöta detta på ett strukturellt och generellt plan.

Vi kan inte komma åt kärnan till problemet om vi inte samtidigt griper oss an de miljöer där övergrepp är möjliga eftersom den utsatte riskerar sin karriär genom att protestera. Att det finns individer som utnyttjar detta och missbrukar sin position är ofrånkomligt och sådant beteende måste få allvarliga konsekvenser för den som går över gränsen. Det är viktigt att markera från början, för studenter, praktikanter och visstidsanställda, att de har rätt att känna sig trygga och respekterade.

Vi har med viss tillförsikt sett hur flera olika arbetsgivare, på universitet, museer och i privata sektorn, tagit upproppet på stort allvar och inlett diskussioner på sina arbetsplatser hur de ska komma tillrätta med problemen, i vissa fall även tillsatt utredningar. Samfundet uppmanar samtliga arbetsplatser att följa dessa goda exempel. Uppropet ska ses som ett startskott, inte en slutrapport. Dess syfte är inte att enbart att uppmärksamma oegentligheter som har begåtts, utan belysa de strukturella problem som finns inom branschen så att vi kan börja ta fram metoder för att motverka dessa för framtiden. Om detta hände på din arbetsplats och du fick kännedom om det idag – hur skulle du gå tillväga för att hantera det? Vilken beredskap finns på din arbetsplats? Hur kan vi säkerställa att de som är i störst beroendesituation inte utnyttjas och att de vågar rapportera missförhållanden utan att riskera hela sin karriär?

Många arkeologer befinner sig i mer eller mindre informellt arbetsledande situationer utan att egentligen fått någon ledarskapsutbildning eller kompetens i att identifiera och hantera psykosocial arbetsmiljö. Samfundet vill därför starkt uppmuntra arbetsgivarna att i ett tidigare skede införa utbildningar i detta, för doktorander och projektledare. Detta bör resultera i tydliga riktlinjer att följa om något skulle inträffa. Det ska inte finnas några oklarheter om vad som är oacceptabelt beteende och det ska finnas tydlig kunskap inom organisationen om vilket ansvar vi alla har att rapportera om och agera gentemot sådant beteende.

I det pågående arbetet att uppdatera Samfundets etiska riktlinjer för god arkeologisk praxis kommer denna fråga inkluderas så att de tydligare omfattar vår arbetsmiljö och vårt beteende mot varandra.

Under 2018 kommer Samfundet att fortsätta följa upp hur arbetet med att förbättra arbetsmiljöerna för Sveriges arkeologer fortskrider, oavsett om de arbetar innanför eller utanför landets gränser. Vi ser detta som ett gemensamt ansvar för hela branschen.

Kontakta gärna Styrelsen och berätta om de steg ni kommer ta för att säkerställa en bättre arbetsmiljö inom er organisation, och dela med er av råd som ni vill ge till era kollegor.

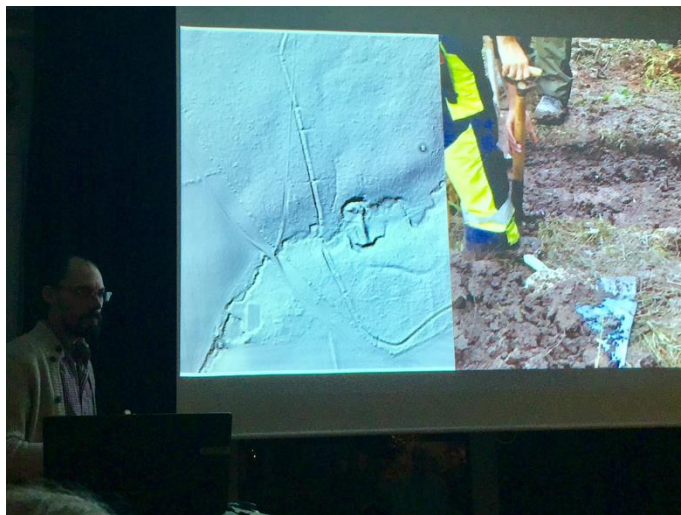
info@arkeologiskasamfundet.se

Arkeologicafé "Mysteriet i Dalby Söderskog"

På torsdagkvällen den 7 december 2017 trotsade ett trettiotal nyfikna Dalbybor mörker, regn och hård vind för att ta sig till Dalby bibliotek. Det som lockade var ett dubbelföredrag med rubriken "Mysteriet i Dalby Söderskog". I början av september hade den första arkeologiska undersökningen någonsin genomförts av den hemlighetsfulla Hästhagevallen i Söderskog (för övrigt Sveriges äldsta nationalpark) och nu skulle resultaten presenteras.

Andreas Nilsson och Anders Ödman, som hade lett undersökningen, äntrade talarstolen. Båda är lika briljanta pedagoger som hängivna arkeologer. Andreas redovisade i text och bild en rad olika teorier om Hästhagevallen som framförts under 1900-talet, jämte några med troll och oknytt inblandade som förmodligen är betydligt äldre. Han visade bilder från den kladdiga och leriga utgrävningen, förklarade vad man hittat och inte hittat samt

Andreas Nilsson pratar bl a om de olika teorier som framförts under 1900-talet.

varför de flesta av de äldre teorierna är ohållbara. Kvar finns egentligen bara tanken på något slags djurhägn, men dess funktion och ålder kan ännu inte fastställas. Förhoppningsvis kan C14-prover från utgrävningen bidra till klarhet om dess ålder, provsvar väntas inom kort.

Anders Ödman talade över ämnet "Djuprotad gräsvål, skottskog och kreatursfällor". Magistralt, med tydliga bilder och livfulla gester, redogjorde han för de stora sammanhangen: Skånes geologi och jordbrukets äldre historia. Sedan berättade han om undersökningar av liknande platser runt om i Skåne: en förmodad oxfålla (stensatt med knadder!) och ett större hjorthägn i Hovdala utanför Hässleholm samt mindre oxfällor på andra platser. Slutsatsen blev att inhägnaden i Dalby Söderskog har varit till för hjortar eller hästar snarare än oxar, men vilketdera går inte att säga.

Anders Ödman berättar om utgrävningsresultaten.

Forskningsmöjligheterna är förstås inte uttömda. Strax innanför Hästhagevallen finns lämningar av en märklig anläggning, kanske en damm, och arkeologerna har ett grävningstillstånd som varar i två år. C14-proverna och en ny grävning kan komma att ge ny kunskap, sannolikt också väcka nya frågor. Ska dimmorna kring vallen skingras eller tättna? Den som lever får se!

Evenemanget var arrangerat av föreningen Kulturkvadranten i Dalby med stöd av Svenska Arkeologiska Samfundet. Även om mysteriet endast delvis klarnade gick åhörarna glada hem, efter att ha fått sina vyer vidgade av två framstående ambassadörer för arkeologin!

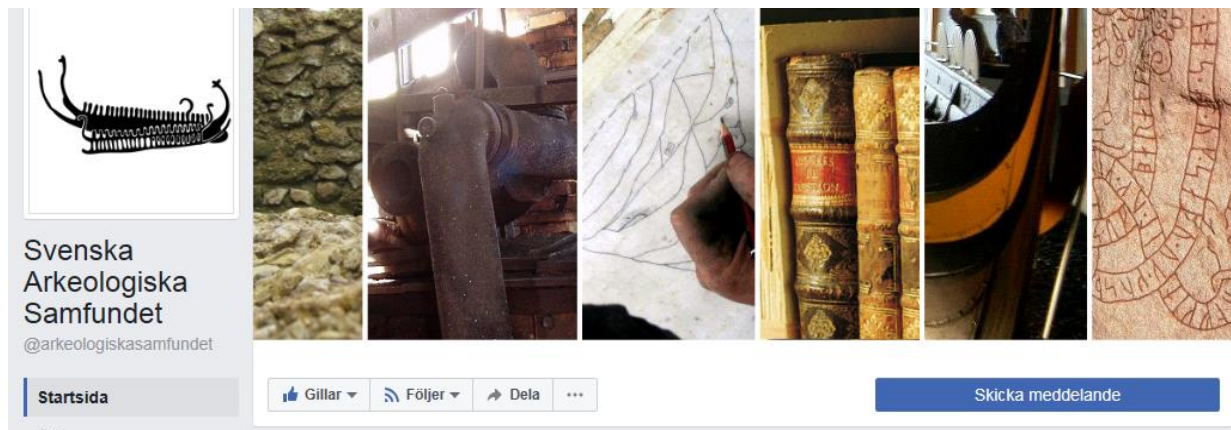

Gruppbild från utgrävningarna i Dalby, september 2017.

Stephan Borgehammar, Kulturkvadranten i Dalby

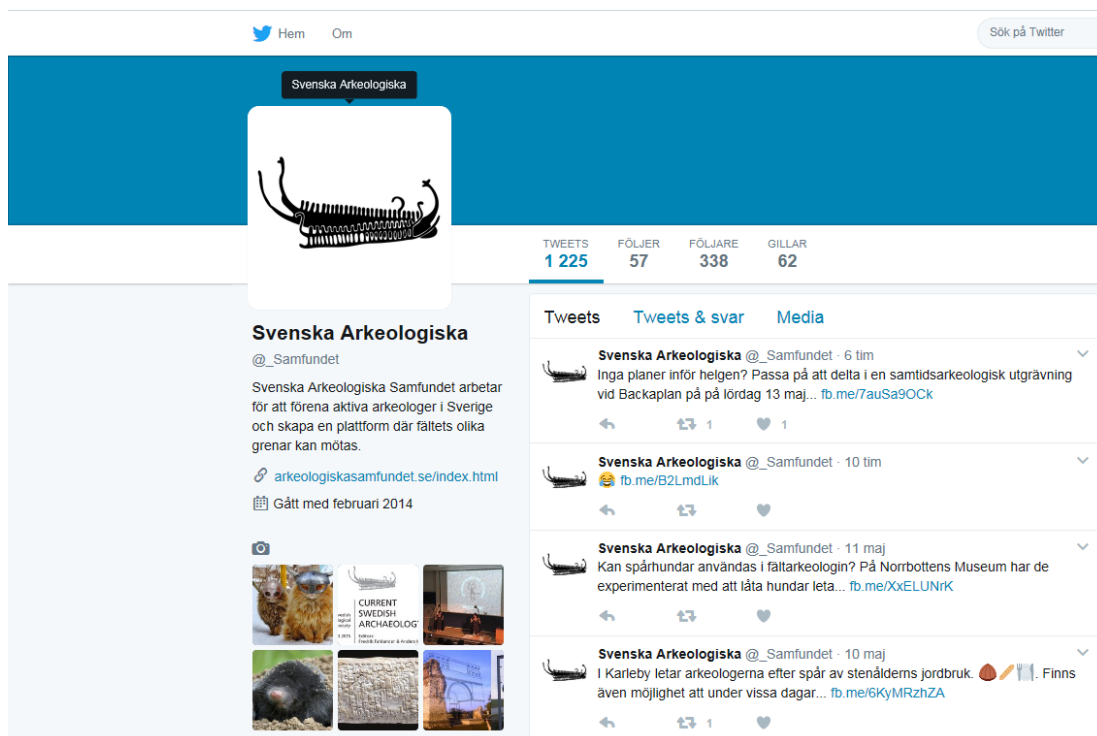
Svenska Arkeologiska Samfundet i sociala medier

Ni följer väl Svenska Arkeologiska Samfundet i sociala medier?

Svenska Arkeologiska Samfundet har en väldigt aktiv Facebook-sida med nästan 4 500 följare. Här delas olika typer av arkeologirelaterade nyheter av både stor och liten karaktär.

Svenska Arkeologiska Samfundet finns sedan 2014 även på Twitter.

Varför anlades ryssugnar på Värmdö i Stockholms skärgård?

Så kallade ryssugnar anlades av ryssarna i samband med bland annat 1719 års strider kring Stäket, Saltsjö-Boo. Som bekant lyckade inte ryssarna ta sig igenom på grund av svenskt motstånd. Eller drog sig ryssarna helt enkelt tillbaka så att striden i själva verket var oavgjord? Sådana tankar har ventilerats. När de vistades på bland annat Värmdön bakade de bröd i för ändamålet byggda stenugnar.

Det finns gott om ryssugnar i Stockholms skärgård – totalt lär inte mindre än 400 ha påträffats bara i Stockholms län. Ytterst få har undersökts arkeologiskt. Ugnarna är enkelt konstruerade av stenar med en eller flera täckstenar som tak.

Vi visades en sådan ryssugn i Västra Ekdal på Värmdö den 13 september av några aktiva i Boo hembygdsförening. De påträffade ugnen för några år sedan och anmälde detta till länsstyrelsen för fornminnesregistrering – dock är den ännu oregistrerad. Ryssar uppehöll sig under 1719 års anfall i bland annat detta område. Det kallas för ”Brända berget” eftersom ryssarna 5 juli 1719 lär ha bränt ner hela skogen på berget. Varför de gjorde det är inte känt. Det är dock viktigt att framhålla att ryska trupper på ca 10 000 man var förlagda i Roslagen 1743 -1744 efter hattarnas krig med Ryssland. Ryssugnar som påträffas i länet kan alltså också vara minnen från den tiden.

Ugnen som vi besökte ligger märkligt nog i ett röse – om det är ett äldre röse eller konstruerat i samband med att ugnen byggdes kan endast avgöras vid en undersökning. Ugnen ligger ett stycke upp i en sluttning. Upptäckarna, som noggrant inventerat hela området där ryssarna höll till, hävdar att röset är ett i en linje av rösen och resta stenar som de har upptäckt. Flera visades under vår vandring. Vår uppmätning av ugnen visar att den är 68 cm hög, med en horisontell ugnsyta på ca 60 cm och ett troligt djup på ca en meter, vilket sägs vara vanligt. Vi utgår från att under löv och jord finns en sten eller häll som värmdes upp och på vilken brödet

bakades.

Ryssugn på Brända berget. (Foto Nils Ringstedt).

Bredden inklusive röset ugnen vilar på är 3 meter med ett djup på 2 m. Mycket intressant är de synnerligen eldskadade stenar som utgör täckhällar. Det är tydligt skörbrända vilket visar att häftig eld har förekommit. Det skall finnas minst välbevarade 4 ryssugnar i Nackaområdet. Det finns fler enligt hembygdsföreningen men de är ofta av dålig kvalitet och på plan mark. Jan Peder har påträffat rester av en ugn 300 meter från sitt hem i Saltsjö-Boo.

Johanniterordens kors. (Foto Nils Ringstedt).

Hela östra Värmdöns stora skogar och höga berg döljer många intressanta stenformationer och resta stenar uppsatta av människor. På ett block ca 2 x 1,5 m (N – S) och 1,2 m högt finns ett märkligt djupt (1 – 2 cm) ristat kors utförd troligen av väpnaren Eskil Andersson. Korset ser ut som ett Johanniterordens kors - ett s k Petruskors. Ristningen är registrerad som Boo 73 och anges vara ett ”gränsmärke”. På en karta över Boo från år 1680 markeras gränsmärket med orden ”wisesten medh ett = inhugget kors uti”. Korsarmarna visar i sin förlängning ut gränser mellan olika områden.

En sökning på nätet visar att de resta stenarna upprests av lantmätare som också ristat in märken i form av kvadrater eller cirklar med pil vilket vi uppmärksammade. Vi finner bland många intressanta resta stenar ett särskilt märkligt monument på krönet av ett berg. Det är ett *femstenaröse* – en rund stenplattform (Boo 82) med väl lagda stenar som kröns av en hjärtsten ca 0,8 m hög samt med fem visarstenar runt om ca 0,6 m höga. Följer man visarnas riktningar finner man flera stående stenar i de linjer som utvisas av visarstenarna. Vandring upp och ner i bergen tog oss till den ena stenen efter den andra.

Mycket märkliga stenpackningar påträffade vi under vandringen i skogen – flera låter ana att de kan vara stensättningar/gravar från äldre järnålder, ja kanske yngre bronsålder. Inga av dessa stensättningar är registrerade. De är mycket övertorvade och först vid en arkeologisk undersökning kan med säkerhet konstateras vad packningarna är för något. De ligger på ömse sidor av en dalgång som nu är mycket slybeväxt men som en gång kan ha varit en färdväg.

Femstenarör. (Foto Nils Ringstedt).

Vandringen genom skogarna och upp och ned för berg blev närmare 8 km lång men var mycket intressant eftersom vi såg många stenformationer som inte är allmänt kända och ännu inte anmälts för registrering. På ett ställe finner vi en stenplattform på vilken står tre stenar resta i rad. Det är mycket svårt att dra några slutsatser av vad alla dessa stenar en gång markerade och för hur länge sedan de restes. Medeltid och nyare tid är väl de troligaste tidpunkterna förutom de möjliga mycket gamla gravar som vi tyckte oss skönja under vår vandring. Det är önskvärt att en noggrann kartläggning av alla dessa "linjer" med stenar görs och att alla stenmonumenten registreras! Området är ovanligt väl utrustat med intressanta visarstenar mm!

Nils Ringstedt och Jan Peder Lamm

Nils.ringstedt@gmail.com och Janpeder.Lamm@bredband.net

Current Swedish Archaeology (CSA) 2017

Inom kort publiceras årets upplaga av Current Swedish Archaeology (CSA). CSA har getts ut av Svenska Arkeologiska Samfundet sedan 1993 och är en peer-reviewad tidskrift där en keynote-artikel med kommentarer publiceras tillsammans med andra vetenskapliga artiklar som ligger utanför temat för keynote-artikeln. 2017 års CSA ser lite annorlunda ut och fokus ligger på en keynote-diskussion på temat *Museiarkeologi i Sverige, i dag och i framtiden* där ungefär 15 författare bidrar.

Bakgrunden till diskussionen ligger i de senaste decenniernas förändringar inom museiarkeologin. Den forskningsfokus inom uppdragsarkeologin som initierades av Riksantikvarieämbetet under 1990-talet ledde till att utbildningsnivån hos anställda arkeologer på de regionala museerna ökade och att arkeologin fick en större roll på många museer. I mitten av 1990-talet beslutades att uppdragsverksamheten skulle konkurrensutsättas, vilket implementerades först långt senare. Initialt skrevs de regionala museerna fram som en självklar del av den uppdragsarkeologiska verksamheten, men har i propositionen Kulturmiljöns mångfald (2012/13:96) reducerats och försvunnit som självklara samarbetspartners inom uppdragsarkeologin. Den uppdragsarkeologiska verksamheten har i allt högre utsträckning fränkopplas från den övriga museiverksamheten. Detta har lett till att kunskapsutbytet mellan avdelningarna har minskat och för första gången är inte arkeologer och undersökande arkeologi en självklar del av regionmuseernas verksamhet.

Läs den viktiga och intressanta debatten i *Current Swedish Archaeology* 24 (2017) som kommer ut strax efter nyår. Tidskriften kommer ut med ett nummer per år och en prenumeration kostar 200 kr + porto i tryckt format. Tidigare nummer finns tillgängliga via <http://arkeologiskasamfundet.se/csa/archive.html> och det senaste numret läggs upp sex månader efter att den tryckta versionen är klar.

Disputationer

Linn Eikje Ramberg har disputerat vid Stockholms universitet på avhandlingen: *Mynt er hva mynt gjør: En analyse av norske mynter fra 1100-tallet: produksjon, sirkulasjon og bruk.*

Den 10 november kl. 13, i Nordenskiöldsalen, Geovetenskapens hus, Svante Arrhenius väg 12, Stockholm.

Opponent: Henrik Klackenberg

Utllysning av medel från Rosa Tengborgs stipendiefond 2018

Svenska arkeologiska samfundet kommer att utdela medel från Rosa Tengborgs fond till yngre svenska arkeologer, som vill delta i undersökningar utomlands eller som där vill bedriva arkeologiska studier. Medel kan också delas ut till yngre utländska arkeologer, som vill delta i undersökningar och bedriva studier i Sverige. Företrädesvis utdelas stipendier till forskare som inte uppnått 35 års ålder.

Totalt utdelas denna gång 24 500 kr. Detta är något mer än vanligt pga. att hela summan inte delades ut förra gången.

- Behörig att söka stipendium är den som arbetar inom Samfundets intresseområde och innehar minst 90 hp i arkeologi eller angränsande ämne (för utländsk sökande motsvarande kompetens).
- Ansökningstiden utgår den **1 februari 2018**. Beslut om stipendier tas av Svenska Arkeologiska Samfundets styrelse och mottagare meddelas efter Samfundets årsmöte.
- Ansökan skall innehålla CV, resplan och kostnadsberäkning samt uppgift om den sökandes forskningsinriktning och resans syfte.
- Resan skall anträdas senast 6 månader efter stipendiets utdelande.
- Kortfattad reseberättelse skall tillställas Samfundets styrelse senast 2 månader efter resans slut. Denna kommer att publiceras i Gjallarhornet.

Vänligen,

Svenska Arkeologiska Samfundets styrelse

Ansökan skickas till:

Epost:

asa.berggren@sydsvenskarkeologi.se

Postadress:

Åsa Berggren

Sydsvensk arkeologi

Erlandsrovägen 5

21845 Vintrie

***SÖK
ETT STIPENDIUM
FRÅN
SVENSKA FORNMINNESFÖRENINGEN***

Du som önskar stöd för forskning på doktorand- eller högre nivå inom föreningens intresseområden, d.v.s. arkeologi och medeltidsforskning (historisk eller konstvetenskaplig) inklusive urkundsutgivning och numismatik, kan nu söka ett stipendium ur föreningens fonder om högst 5000 kr. (Enskilt fondnamn anges ej).

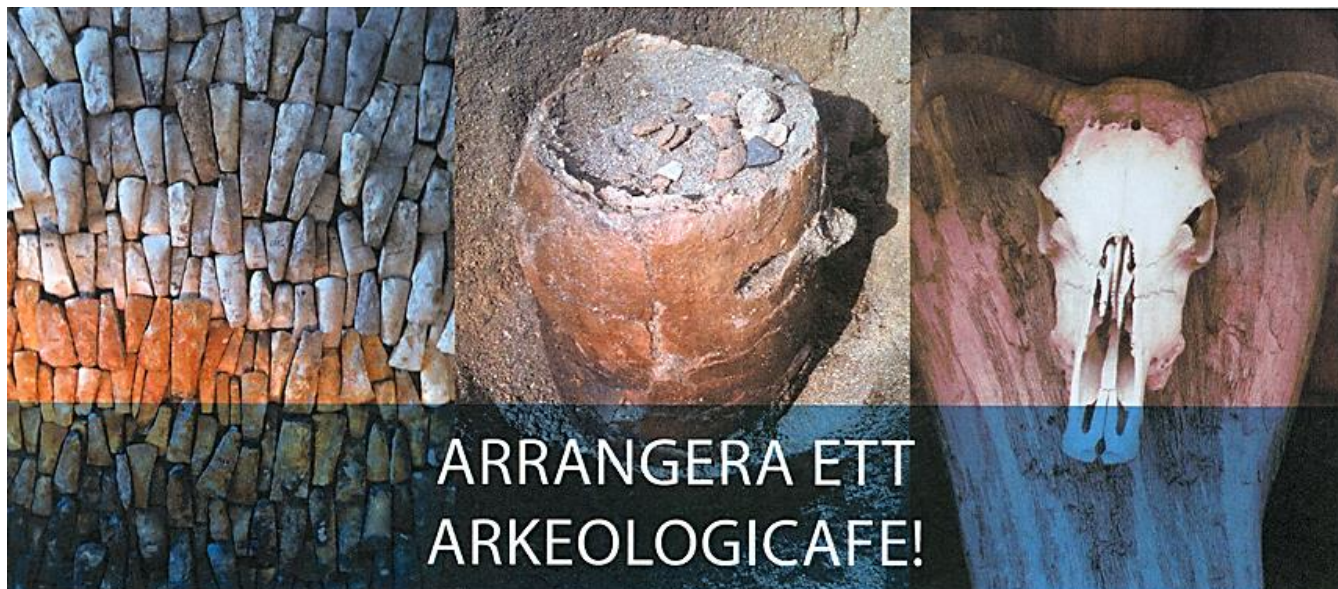
Ansökan avseende 2018 års stipendier och skall obligatoriskt innehålla:

- uppgift om Ditt personnummer samt postgiro- eller bankkontonummer. Utöver Din postadress är vi tacksamma om Du också meddelar din mailadress.
- kortfattad redogörelse beträffande forskningsuppgiftens art, målsättning och tänkta genomförande.
- uppgift om Du tidigare beviljats anslag ur någon av föreningens fonder och om medel för samma ändamål erhållits tidigare eller söks samtidigt från annan fond.
- uppgift om forskningsuppgiften ingår i doktorandarbete.

Uppgift om tidigare stipendiaterna finner Du via följande länk:

<http://fornminnesforeningen.com/stipendium/>

Ansökan skickas i ett exemplar till Svenska Fornminnesföreningens stipendiesekreterare Jan Peder Lamm, Kostervägen 7, 181 35 Lidingö och skall vara föreningen tillhanda senast den 31 januari 2017.

ARRANGERA ETT ARKEOLOGICAFE!

Funderar ni på någon arkeologisk fråga som ni vill få besvarad? Vill ni veta mer om arkeologiska utgrävningar eller kulturarvet i er hembygd? Eller vill ni kanske djupdyka i någon aktuell arkeologisk debatt?

Svenska Arkeologiska Samfundet hjälper till att arrangera ett arkeologicafe i form av en föreläsningkväll, tematräff eller liknande. Ni kan vara en förening, t.ex. en hembygdsförening, ett byalag, en studentgrupp eller ett nätverk. Ni ordnar lokal, bjuder in en eller flera föreläsare och sprider information om arrangemanget på er ort. Den inbjudade föreläsaren kan vara arkeolog eller någon annan som kan dela med sig av sina kunskaper. Vi står för kostnaderna upp till 10 000 sek för inbjuden föreläsare, tryck av affischer, annonser och i viss mån lokalhyra. Vi hjälper även till att sprida information om arrangemanget via vårt nyhetsbrev *Gjallarhornet*, vår hemsida (www.arkeologiskasamfundet.se) och facebooksidea.

Ni kan föreslå arkeologicafeer löpande under året men vi behöver minst två månader på oss för beslut, så var ute i god tid! Skicka ert förslag med en kort beskrivning om hur arrangemanget ska gå till, vilket arkeologiskt ämne eller tema som ni vill ta upp och vilken/vilka föreläsare ni tänkt bjuda in. Vi kan också hjälpa till att hitta en arkeolog som matchar temat på arrangemanget. Bifoga även en budget över kostnaderna. När arrangemanget är genomfört skickar ni en ekonomisk redovisning och en kort redogörelse för publikation i vårt nyhetsbrev.

Skicka ditt förslag till: info@arkeologiskasamfundet.se

Svenska Arkeologiska Samfundet

Publicera i Gjallarhornet

Deadline för nästa Gjallarhornet är den **28 februari**. Bidrag skickas till Anna Tornberg, helst med e-post: anna.tornberg@ark.lu.se, alternativt: Anna Tornberg, Lunds universitet, Institutionen för arkeologi och antikens historia, Box 192, 221 00 Lund. Gjallarhornet distribueras numera endast via e-post som pdf. Det kan också hämtas på Samfundets hemsida:

<http://www.arkeologiskasamfundet.se/gjallarhornet.html>.

Glöm inte att meddela Samfundet om du byter e-postadress. På så vis missar du inte utskick av Gjallarhornet eller annan information. Skicka dina uppgifter om byte till anna.tornberg@ark.lu.se

Årsavgiften för 2018 är fortsatt 200 kronor.

Årsavgiften betalas in till:

Kontonummer: Plusgiro 351210-0.

Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet

Vill du bli ledamot i Svenska arkeologiska samfundet?

Är du aktiv inom det arkeologiska fältet och vill hålla dig uppdaterad om vad som sker inom dess olika grenar? Vill du vara med och utveckla Samfundets verksamhet eller delta i dess olika aktiviteter? Då välkomnar vi varmt din ansökan om medlemskap. Vi vänder oss till dig som arbetar med arkeologi inom till exempel arkeologisk uppdragsverksamhet, på universitet, museer och länsstyrelser, eller är antagen till forskarutbildning. Beslut om antagande av nya medlemmar tas på nästkommande styrelsemöte.

Sedan ett antal år så tar Samfundet ut en medlemsavgift för att täcka omkostnader. Medlemsavgiften är för närvarande 200kr/år. Som medlem får du regelbundet nyhetsbladet Gjallarhornet samt inbjudan till Svenska Arkeologmötet, seminarier och temaresor.

Ansökan mailas till:
ledamot@arkeologiskasamfundet.se

När du har fått besked om att ansökan godkänts sätter du in årsavgiften 200 kr på:
Kontonummer: Plusgiro 351210-0
Betalningsmottagare: Svenska Arkeologiska Samfundet

På första inbetalningen, ange ”ny medlem”, namn, adress och e-post. Du kan även maila oss så skickar vi inbetalningskort.